

Wtjnasli

Centrum Badań Opinii Społecznej

ul. Żurawia 4 skr. pt. 24

00-955 WARSZAWA 15

SEKRETARIAT: 28-37-04; 29-35-69

Telefon dyżurny: 21-34-34

ZESPÓŁ REALIZACJI BADAŃ: 40-56-41

Telex: 816-436

BS/169/72/90

NAJWAŻNIEJSZE SPRAWY DLA POLSKI I POLAKÓW

Analiza spontanicznych wypowiedzi respondentów CBOS

Warszawa, czerwiec 1990 r.

Średnio co trzy miesiące CBOS pyta swych respondentów o najważniejsze, ich zdaniem, sprawy dla Polski i Polaków. Daje to możliwość prześledzenia ewolucji zainteresowań społecznych pod wpływem zmieniającej się sytuacji politycznej i gospodarczej naszego kraju.

Majowe badanie¹, podobnie jak dwa poprzednie², wykazało, że problemem numer jeden w społecznej świadomości jest pokonanie trudności gospodarczych (30,1% odpowiedzi; tab.1). Za nim znalazły się, niemal tak samo często wymieniane, poprawa warunków życia (15,9%) oraz bezrobocie (15,7%). O ile jednak zainteresowanie wyprowadzeniem gospodarki z kryzysu utrzymuje się na stałym, wysokim poziomie (od pierwszego pomiaru w styczniu '84 w granicach 1/3 wskazań), o tyle zaangażowanie emocjonalne wokół polepszenia warunków bytowych zmalało, w stosunku do wyników z lutego br. o 5,4%, osiągając poziom z końca zeszłego roku. Podobnie wygląda sprawa bezrobocia (19,6% w lutym). Można zatem przypuszczać, że mija pierwszy szok spowodowany wprowadzeniem w styczniu br. nowych zasad gospodarczych.

Nieco inaczej odpowiadali respondenci pracujący w gospodarce uspołecznionej na pytanie³ o najważniejsze problemy w ich zakładzie pracy. Ponad 1/5 (22,5%) wyrażała obawę przed redukcją pracowników (zagrożenie bezrobociem), trochę więcej (23,8%) zwracało uwagę na braki finansowe w zakładzie, 20,6% zaś mówiło o zbyt niskich zarobkach. Dopiero na czwartym i piątym miejscu znalazły się sprawy bezpośrednio rzu-

---

¹ Sondaż "Aktualne problemy i wydarzenia" (5) przeprowadzono w dniach 17-23.05.1990 roku na ogólnopolskiej próbie losowej dorosłej ludności (N=1474).

² Badanie "Aktualne problemy i wydarzenia" (2) zrealizowano w dniach 16-19.02.1990 roku na ogólnopolskiej próbie kwotowej dorosłej ludności (N=1498); "Aktualne wydarzenia" (15) - 17-21.11 '89 na ogólnopolskiej próbie udziałowej dorosłej ludności (N=1497).

³ Sondaż "Nowy ład gospodarczy" (3) przeprowadzono w dniach 3-9.04.1990 roku na ogólnopolskiej próbie kwotowej zatrudnionych w gospodarce uspołecznionej (N=1000).

tujące na kondycję zakładów pracy, tzn. słaby zbyt towarów (19,1% wskazań) i brak środków produkcji (9,7%). Inne, nie mniej istotne problemy, takie jak: brak zamówień, przestarzały park maszynowy czy potrzeba reorganizacji zakładu pracy wymieniano rzadziej (tab.2). A zatem kwestie płacowe i stabilność zatrudnienia niejako przesłoniły sprawy związane z prawidłowym funkcjonowaniem przedsiębiorstw. Porównanie pomiarów przeprowadzonych wśród pracowników zakładów uspołecznionych w marcu i w kwietniu br. wskazuje także na niewielki spadek liczby osób obawiających się bezrobocia. W maju tendencja ta utrzymała się - wskaźnik bezrobocia dla próby ogólnopolskiej był jeszcze niższy - co jednak nie oznacza, że można je lekceważyć.

Powracając do ostatnich badań, należy stwierdzić, że jeszcze bardziej jaskrawe różnice występują w przypadku wskazań dotyczących stabilizacji cen i zahamowania inflacji: w maju mówiło o tym 8,4% ankietowanych, podczas gdy w lutym - 25,9%, w listopadzie ubiegłego roku zaś - aż 30,8%. Można więc powiedzieć, że drożyzna i inflacja, które od września zeszłego roku (44,1% wskazań), czyli od pierwszego pomiaru przeprowadzonego po sierpniowym urynkowaniu cen żywności, znajdowały się w centrum zainteresowania opinii publicznej (tab.3), obecnie stały się - w przeświadczeniu społeczeństwa - sprawami mniejszej wagi. Podobnie jak w przypadku inflacji maleje liczba niezadowolonych z zaopatrzenia rynku. Pod koniec 1989 roku stanowili oni 14,6% ogółu badanych, w lutym br. było ich już tylko 4,1%, natomiast w maju - zaledwie 2,1%. Upoważnia to do stwierdzenia, że problem niedostatku towarów, przynajmniej na razie, przestał istnieć, zaś spadek liczby podkreślających konieczność zahamowania wzrostu cen i rozprawy z drożyzną nie pozwala tłumaczyć tego zjawiska brakiem pieniędzy. Wzmacnia tę tezę fakt, że utrzymał się niski poziom wskazań na sprawy płacowe (5,5% - obecnie, 6,5% - w lutym, 5,8 - w listopadzie).

Systematycznie maleje zainteresowanie konsekwentnym reformowaniem gospodarki - realizacją programu Balcerowicza (3,7% - w maju, 7,5% - w lutym, 9,3% - w listopadzie).

Sytuacja rolnictwa jest istotna dla 9,2% respondentów, i to głównie rolników. Liczba ich utrzymuje się na mniej więcej stałym poziomie od września ubiegłego roku.

Wyraźnie, w stosunku do badań z lutego, wzrósł odsetek osób uznających za najważniejszą sprawę zapewnienie spokoju w kraju i stabilizację polityczną (9,7% - w lutym, 13,6% - obecnie), osiągając poziom charakterystyczny dla wszystkich zeszłorocznych pomiarów przeprowadzonych w okresie między czerwcowymi wyborami parlamentarnymi a wprowadzeniem rządowego programu stabilizacji gospodarczej (zob. tab.2). Jest to być może efekt zagrożenia strajkowego i zarysowujących się podziałów w łonie "obozu <<Solidarności>>". Zwiększyło się także zainteresowanie wyborami do samorządów terytorialnych (z 4,5% - w lutym do 7,3 - w maju), co było zjawiskiem naturalnym z uwagi na termin wyborów.

W lutym do istotnych spraw dla naszego kraju zaliczano zjednoczenie Niemiec i zagrożenie polskich granic (odpowiednio: 10,6 i 8,1% wskazań). Obecnie zainteresowanie tymi problemami bardzo spadło (3,9%).

Ciekawie wygląda rozkład odpowiedzi ze względu na cechy socjodemograficzne respondentów (tab.4). I tak, poprawą sytuacji gospodarczej najbardziej zainteresowani są ludzie aktywni zawodowo, mieszkańcy miast, osoby z wyższym wykształceniem i pracujący w zawodach inteligenckich.

O problemach związanych z bezrobociem najczęściej mówią ludzie młodzi i nie pracujący zawodowo, czyli głównie uczniowie i studenci, którzy sami w przyszłości odczują skutki redukcji miejsc pracy. Najrzadziej wskazują na nie osoby z wyższym wykształceniem.

Do poprawy warunków życia największą wagę przykładają respondenci z wykształceniem podstawowym, robotnicy niewykwalifikowani, a w szczególności robotnicy rolni. Te same grupy ludności widzą najczęściej potrzebę stabilizacji cen, zahamowania drożyzny.

Jeśli chodzi o kwestie polityczne, to częściej niż inni mówią o spokoju i stabilizacji politycznej osoby starsze (powyżej 50. roku życia) i mające niższy poziom wykształcenia, zaś znaczenie pierwszych demokratycznych wyborów samorządowych bardziej doceniają ludzie młodzi i legitymujący się wykształceniem wyższym niż podstawowe.

Jak już wspomniano, najczęściej uznawano za najważniejsze sprawy dla Polski i Polaków poprawę gospodarki, polepszenie warunków życia i bezrobocie. Dwa ostatnie problemy dotyczą bezspornie bardziej sfery socjalnej niż gospodarczej, w związku z tym nasuwa się pytanie: jak rozumieć podkreślaną przez respondentów potrzebę naprawy, unormowania gospodarki? Zważywszy, że wskazania właśnie na tę kwestię występują niezwykle rzadko razem ze wskazaniami na sprawy ze sfery socjalnej (poprawa gospodarki i poprawa warunków życia - 3% ogółu odpowiedzi, poprawa gospodarki z problemem bezrobocia - 1,9%), można je traktować jako wyraz autentycznego zainteresowania stanem gospodarki, nie zaś jako inaczej sformułowane oczekiwanie poprawy życia, poprzez udoskonalenie systemu zabezpieczenia socjalnego.

Ogólnie rzecz biorąc, przeważają wskazania na sprawy gospodarcze i socjalne. Rysują się więc dwa typy postaw respondentów: 1) nastawieni bardziej reformatorsko i myślący perspektywicznie (problemy gospodarcze stawiają na pierwszym miejscu), 2) nastawieni raczej na efekt doraźny (przedkładają sprawy socjalne nad gospodarcze). Do pierwszej grupy należą częściej ludzie młodzi i wykształceni (szczególnie inteligencja), do drugiej zaś - ludzie starsi i mniej wykształceni.

Ze względu jednak na fakt, że ludzie z reguły wymieniają sprawy budzące ich obawy, może niepokoić ujawniona w naszych badaniach wyraźna dominacja tematyki socjalnej i gospodarczej.

Tabela 1

w procentach

Grupy problemów	Respondenci według terminów badań:		
	XI '89	II '90	V '90
Poprawa gospodarki, odbudowa, unormowanie gospodarki, pokonanie trudności gospodarczych	35,9 (1)	33,7 (1)	30,1 (1)
Poprawa warunków życia ludzi, standard życia, stopa życiowa, brak pieniędzy, ubożenie społeczeństwa	13,8 (4)	21,3 (3)	15,9 (2)
Bezrobocie, zagrożenie bezrobociem, brak pracy, redukcja personelu do rzeczywistych potrzeb zakładu	-	19,6 (4)	15,7 (3)
Spokój w kraju, stabilizacja polityczna, normalizacja sytuacji politycznej, sytuacji wewnętrznej, strajki, demonstracje	13,1 (5)	9,7 (6)	13,6 (4)
Sytuacja rolnictwa, zmiana polityki wobec rolnictwa, zapobieżenie upadkowi rolnictwa	7,1 (7)	8,5 (7)	9,2 (5)
Stabilizacja cen, zahamowanie podwyżek, drożyzna, wysokie czynsze	30,8 (2)	25,9 (2)	8,4 (6)
Demokratyczne wybory samorządowe, problemy samorządu terytorialnego, nowy samorząd	-	4,5 (12)	7,3 (7)
System płac, relacje płac, zarobki, indeksacja, zabezpieczenie socjalne, wzrost płac	5,8 (8)	6,5 (10)	5,5 (8)
Problemy budownictwa mieszkaniowego, sytuacja mieszkaniowa	4,8 (10)	6,3 (11)	5,3 (9)
Konsekwentne reformowanie gospodarki, realizacja planu Balcerowicza, urynkowienie gospodarki	9,3 (6)	7,5 (9)	3,7 (10)
Uwaga: W nawiasach podano rangę problemu według liczby wskazań.			

Tabela 2

w procentach

Najważniejsze problemy w zakładzie pracy	Respondenci według terminów badań:	
	III '90	IV '90
Obawa przed redukcją pracowników, zwalnianie pracowników, zagrożenie bezrobociem	24,2	22,5
Braki finansowe w zakładzie (brak pieniędzy na fundusz płac, sprzęt, inwestycje)	21,0	23,8
Słaby zbyt towarów	19,0	19,1
Zbyt małe zarobki	19,0	20,6
Brak środków produkcji, materiałów, surowców i części	12,6	9,7
Brak zamówień, zleceń, klientów	9,1	6,5
Zły park maszynowy, przestarzały sprzęt, awarie maszyn	4,7	6,1
Reorganizacja całego zakładu pracy (w tym rodzaju i wielkości produkcji)	5,4	3,3
Obawa przed rozwiązaniem zakładu pracy, bankructwem	4,6	4,6
Trudności gospodarcze, potrzeba zwiększenia rentowności, efektywności itp.	4,4	5,2
Okresowe zamykanie zakładu pracy, brak pracy	3,9	2,6
Wysokie ceny na środki produkcji, materiały, energię	3,8	2,2
Kłopoty z utrzymaniem ciągłości produkcji	3,8	2,0
Zła organizacja pracy	3,8	6,0
Racjonalne zatrudnienie	3,6	2,3
Ciężkie warunki pracy, sprawy socjalno-bytowe	3,6	4,6
Uwaga: Procenty nie sumują się do 100, ponieważ badani mogli wymienić kilka problemów.		

Tabela 3

w procentach

Grupy problemów	Wskazania respondentów według terminów badań:						
	I'89	IV'89	V'89	VI'89	VII'89	IX'89	XI'89
Przezwyciężenie kryzysu, wyjście z kryzysu, stabilizacja gospodarcza	27,9 (2)	29,5 (1)	29,1 (1)	27,6 (1)	35,1 (1)	33,9 (2)	35,9 (1)
Stabilizacja cen, zahamowanie wzrostu inflacji, drożyzny, poprawa wartości złotówki, zahamowanie podwyżek	18,7 (3)	28,5 (2)	21,4 (3)	9,7 (5)	20,0 (3)	44,1 (1)	30,8 (2)
Zaopatrzenie rynku, więcej towarów, niedostatek dóbr, poprawa funkcjonowania handlu, zapełnienie półek sklepowych	14,2 (4)	17,4 (4)	18,4 (5)	10,5 (4)	26,0 (2)	27,5 (3)	14,6 (3)
Poprawa warunków życia ludzi, poprawa bytu ludzi pracy, sytuacja materialna społeczeństwa, standard życia, stopa życiowa, niskie renty i emerytury	13,9 (5)	11,2 (6)	15,3 (6)	14,7 (3)	12,1 (5)	17,0 (4)	13,8 (4)
Spokój w kraju, stabilizacja polityczna, normalizacja sytuacji wewnętrznej	29,8 (1)	26,1 (3)	21,1 (4)	25,4 (2)	14,0 (4)	13,1 (5)	13,1 (5)
Konsekwentne reformowanie gospodarki, zmiana systemu własności, reforma systemu podatkowego, likwidacja nierentownych przedsiębiorstw, urynkowienie	3,5 (11)	3,4 (12)	2,7 (13)	3,0 (8)	2,9 (9)	1,3 (13)	9,3 (6)
Problemy rolnictwa i polityki rolnej, wyżywienie narodu, warunki życia na wsi, dostępność środków produkcji rolnej	2,9 (12)	6,3 (8)	4,5 (9)	3,7 (6)	11,9 (6)	7,2 (8)	7,1 (7)
System płac, relacje płac, zarobki, indeksacja, zabezpieczenie socjalne	5,8 (7)	9,2 (7)	6,7 (7)	3,3 (7)	8,5 (7)	8,1 (7)	5,8 (8)
Dyscyplina pracy, zmiana stosunku do pracy, dobra, rzetelna praca	4,1 (10)	3,9 (10)	3,3 (12)	2,3 (10)	2,2 (11)	3,9 (10)	5,0 (9)
Problemy budownictwa mieszkaniowego, sytuacja mieszkaniowa społeczeństwa	4,9 (9)	3,7 (11)	5,5 (8)	2,3 (8)	3,1 (8)	5,0 (9)	4,8 (10)

Uwaga: W nawiasach podano rangę grupy problemów według wielkości odsetka wskazań.

Tabela 4

w procentach

Charakterystyka badanych	Wskazania respondentów na poszczególne grupy problemów:							
	a	b	c	d	e	f	g	h
Ogółem	30,3	16,1	15,8	13,7	9,3	8,5	7,4	5,5
<u>Płeć</u>								
Mężczyźni	35,3	13,2	15,9	11,8	11,0	6,1	8,0	5,2
Kobiety	25,0	19,0	15,8	15,5	7,6	10,9	6,7	5,9
<u>Wiek</u>								
Do 29	31,5	11,3	21,6	6,6	5,2	7,0	7,5	7,0
30-39	34,9	17,6	15,5	12,0	8,0	5,6	9,9	5,9
40-49	31,9	16,4	20,7	13,9	9,9	8,4	9,3	6,8
50 i więcej lat	25,8	16,5	10,9	17,4	11,4	11,1	4,5	4,0
<u>Miejsce zamieszkania</u>								
Wieś	26,8	18,1	11,7	16,3	19,5	7,6	7,4	3,2
Miasto	32,2	14,5	18,3	12,2	2,9	8,7	7,3	6,9
<u>Wykształcenie</u>								
Podstawowe	23,4	19,0	13,1	16,4	16,8	11,7	3,8	4,2
Zasadnicze zawodowe	30,4	17,0	18,7	12,5	8,9	10,0	9,2	7,2
Średnie	34,4	14,5	18,2	11,5	3,4	5,1	9,4	6,0
Ponadśrednie	40,1	8,5	10,6	14,1	3,5	4,2	8,5	4,2
<u>Sektor zatrudnienia</u>								
Uspołeczniony	35,6	13,5	12,3	14,8	5,8	8,6	9,8	5,1
Rolnicy	22,5	23,4	19,4	12,1	12,1	9,0	5,1	7,0
Emeryci	28,7	14,0	18,1	13,4	11,9	8,0	5,8	5,0
<u>Grupa społeczno-zawodowa</u>								
Inteligencja	51,8	4,8	14,5	13,3	4,8	3,6	3,6	6,0
Pozostali umysłowi	35,4	16,9	18,6	11,4	3,0	6,3	12,2	6,3
Pracownicy handlu i usług	21,1	15,8	19,3	19,3	5,3	5,3	15,8	8,8
Robotnicy wykwalifikowani	32,2	15,5	19,3	11,6	5,6	9,0	9,9	9,0
Robotnicy do prac prostych	28,7	23,4	17,0	18,1	9,6	13,8	5,3	6,4
Rolnicy indywidualni	27,1	13,8	8,5	11,3	31,2	8,1	6,5	1,6
Prywatni właściciele	37,1	20,0	20,0	14,3	5,7	8,6	5,7	5,7
Emeryci i renciści	24,9	17,0	9,8	17,4	5,9	11,5	3,6	3,3
Pozostali niepracujący	25,2	18,4	27,9	10,2	1,4	6,8	5,4	8,2
<u>Ocena sytuacji materialnej</u>								
Zła	26,3	20,1	12,2	13,5	17,5	8,3	3,9	7,0
Raczej zła	28,3	18,5	16,0	14,8	9,4	9,9	9,8	6,1
Średnia, przeciętna	30,8	12,5	15,4	12,5	6,6	7,0	7,5	5,2
Dość dobra	34,6	13,5	25,0	12,5	2,9	8,7	5,8	3,8
Dobra	46,7	5,3	17,3	12,0	5,3	5,3	2,7	2,7

a - poprawa gospodarki, pokonanie trudności gospodarczych; b - poprawa warunków życia, stopa życiowa, brak pieniędzy; c - bezrobocie, zagrożenie bezrobociem; d - spokój w kraju, stabilizacja polityczna; e - sytuacja rolnictwa, zmiana polityki rolnej; f - stabilizacja cen, zahamowanie podwyżek, drożyzna; g - demokratyczne wybory samorządowe, problemy samorządów; h - system płac zarobki, indeksacja, zabezpieczenie socjalne.